Oceňování a přeceňování při přeměnách (fúzích a rozdělování) obchodních společností a družstev v účetnictví v České republice[#]

(Diskuse k problematice oceňování a přeceňování při přeměnách)

*Hana Vomáčková**

Oceňování a případné přeceňování je permanentním problémem finančního účetnictví. Kapitulu o oceňování ve finančním účetnictví najdeme ve všech učebnicích s konstatováním, že oceňování je základním metodickým prvkem finančního účetnictví (viz Fireš – Zelenka, 1997, s. 24-29; Kovanicová, 2005, s. 92-129; Dvořáková, 2013, s. 25-28), který rozhodujícím způsobem ovlivňuje vypovídací schopnost účetních informací, zejména na úrovni souhrnných informací o finanční situaci vykazující účetní jednotky, tj. na úrovni účetní závěrky. Koncepce oceňování je spojena s uznáváním a dodržováním všeobecně uznávaných účetních zásad pro kvalitativní stránku účetních informací, a předpokladů, zejména trvání podniku v dohledné budoucnosti, a aktuální báze i v minulosti značně respektovaný princip realizace. Koncepce oceňování pracují s různými oceňovacími bázemi od oceňování na bázi historických cen až k oceňování, často přeceňování na bázi fair value. V současné době pokračují preference oceňování na bázi fair value, a to jak v souvislosti s harmonizací až regulací finančního účetnictví podle IFRS, tak podle národních úprav, tj. v ČR podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, a navazujících podzákonných norem. Snaha o přeceňování na reálnou hodnotu aktiv a dluhů je opírána o skutečnost, že informační potřeby pro finanční řízení se zrychlují, proto i potřeba aktuálních účetních informací je rychlejší a tudíž se zrychluje i požadavek na aktualizaci účetních informací z hlediska použitých oceňovacích bází. Toto zrychlení vyvíjí tlak na omezení ocenění na bázi cen uznaných v okamžiku pořízení, uznání aktiva a dluhů a vede k tendenci přeceňování na bázi tzv. fair value (Kovanicová, 2005, zejména s. 121-123).

Tendence informačního zrychlení s požadavkem na přeceňování majetku, dluhů a tím i podnikové podstaty vyjádřené vlastním kapitálem nebo čistými aktivy, se promítají i do oblasti přeměn obchodních společností, zejména do oblasti spojování společností a tím i jejich podniků v právní formě fúzí a do oblasti rozdělování společností a tím i jejich podniků v právní formě rozdělení obchodních společností rozštěpením nebo odštěpením. Obchodní právo¹ reaguje na tyto zrychlené informační potřeby a ve svých normách zařazuje požadavky na přecenění obchodního jmění, tj. majetku a závazků a na nové ocenění čistého obchodního majetku při přeměnách ve formě fúzí nebo rozdělení všude tam, kde společnosti mají právní formu kapitálových společností, přecenění se vztahuje na obchodní jmění zanikající(ch) společnosti(i) nebo na odštěpenou část obchodního jmění a nástupnická společnost zvyšuje základní kapitál nebo ho nově vytváří a v této souvislosti vydává nové akcie nebo podíly pro společníky ze zaniklé společnosti.

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <vomackov@vse.cz>.

¹ Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev v platném znění, s vazbami na dosud platný a účinný na zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník a velmi pravděpodobně v nedaleké budoucnosti (od 1. 1. 2014) s vazbami zákon č. 90/2012 Sb., o korporacích a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový).

Právní konstrukce v podstatě předpokládá, že zúčastněné společnosti na fúzi, rozdělení nebo rozdělení se sloučením jsou nezávislými společnostmi, takže fakticky v těchto případech jsou přeměny zvláštní formou směny, akvizice a nástupnické společnosti jsou faktickými nabyvateli. Aby dohody o cenách těchto transakcí byly co nejvíce objektivizovány, obchodní právo předpokládá, že ocenění majetku a závazků, obchodního jmění zanikající společnosti se sice skuteční dohodou v projektu přeměny a vydáním odpovídajících podílů na základním a vlastním kapitálu nástupnické společnosti. Objektivizace této „akviziční ceny“ je právně podporována oceněním jmění podle posudku nezávislého znalce.

Zákon o přeměnách v tomto kontextu v § 13 uvádí: „*Vyžaduje-li tento zákon ocenění jmění společnosti nebo družstva posudkem znalce, není to důvodem pro změnu ocenění v účetnictví společnosti nebo družstva, ledaže zvláštní právní předpis stanoví něco jiného.*“

Zvláštním právním předpisem v této souvislosti jsou platné účetní předpisy, tj. zejména zákon o účetnictví a vyhláška 500 pro podnikatelské účetní jednotky. Zákon o účetnictví v tomto kontextu říká v § 24 a v § 27.

Srovnáme-li regulaci oceňování a přeceňování pro přeměny společností podle obchodního práva a navazujících účetních norem, tak zjistíme, že účetní normy se v podstatě mechanicky, formálně právně přizpůsobily zákonu o přeměnách a uznaly právní nárok na přecenění v účetnictví při přeměnách společností ve formě fúzí a rozdělení bez výjimky. Tedy, jsou-li splněny podmínky obchodního práva (viz výše).

Je ovšem zásadní otázkou, zda je v praxi splňován nedefinovaný předpoklad, že fúze nebo rozdělení se odehrávají mezi nezávislými společnostmi a tudíž, že skutečností odpovídá mlčky předpokládaný názor, že přeměna je vždy reálnou směnou.

Z denní auditorské praxe víme, že tomu tak není. Jednotlivé společnosti nejsou dnes obvykle zcela samostatné a nezávislé. Jsou to převážně formálně právně samostatné společnosti, ale majetkově propojené do ekonomických skupin, a to jak v roli ovládajících společností, tak převážně ovládaných společností. Tyto společnosti nejsou navzájem nezávislé, fúze a rozdělování společností a tím i jejich podniků nejsou nezávislou směnou. V řadě případů nejsou vůbec směnou, ale jen reorganizací obchodního jmění mezi společnostmi ve skupině. Dohadované ceny za spojení nebo rozdělení nejsou v těchto případech objektivní, i když vycházejí z posudků znalců, protože v těchto případech nejde o reálnou směnu, koupi, akvizici.

Přeceňování odštěpeného obchodního jmění nebo obchodního jmění zanikající společnosti při zachování stejné vlastnické struktury není objektivním potvrzením kupní transakce. Do účetnictví nástupnických společností jsou předjímány nerealizované zisky. Realizované formální právní transakce přeměny nejsou reálnou realizací, nedochází k objektivní směně čistých aktiv zanikajících společností za reálnou protihodnotu. Do zahajovacích rozvah nástupnických společností se dostávají tímto přeceněním nerealizované zisky, dochází k nadhodnocování majetku. V situaci hospodářské recese a krize, dochází také ke zpomalení hospodářských procesů, ale tlaky na zrychlení informací dále fungují a mohou vést k předjímání nereálných informací, k předjímání nereálných hodnotových prospěchů. Účetnictví se tak může dostávat mimo realitu a vést tak k nesprávným rozhodnutím při finančním řízení.

V tomto kontextu přehlížení dříve aplikované obecné účetní zásady realizace v kontextu s dalšími všeobecně uznávanými účetními zásadami (Kovanicová, 2005, s. 122-3) může být až nebezpečné. Český zákon o účetnictví i přes paragrafy, kterými dovoluje obecně a i při přeměnách přeceňování na reálnou hodnotu, obsahuje princip realizace, a to v § 25 odst. 3: „*Účetní jednotky při oceňování ke konci rozvahového dne zahrnují jen zisky, které byly*

dosaženy, a berou v úvahu všechna předvídatelná rizika a možné ztráty, které se týkají majetku a závazků a jsou jim známy do okamžiku sestavení účetní závěrky, jakož i všechna snížení hodnoty bez ohledu na to, zda je výsledkem hospodaření účetního období zisk nebo ztráta.“

Realizační princip se odráží i v metodách sestavení konsolidované účetní závěrky, eliminací vzájemných hodnot aktiv a závazků, nákladů a výnosů, tj. z transakcí mezi členy konsolidačního celku, vylučování ziskové složky v ocenění aktiv a závazků, které byly předmětem transakcí mezi členy konsolidačního celku, apod. Tyto eliminační operace jsou důkazem, že společnosti propojené, pod společnou kontrolou ve vzájemných hospodářských transakcích nejsou na úrovni nezávislé, objektivní realizace, objektivní koupě.

Závěr

Nastal čas k přehodnocení regulačních norem obchodních i účetních ve věci přeceňování obchodního jmění, je-li obsahem přeměny z věcného hlediska jen reorganizace obchodního jmění ekonomické skupiny. Potřebná inspirace je v IFRS (zejména v IFRS 3 Podnikové kombinace, IFRS 10 Konsolidovaná účetní závěrka a IFRS 11 Společná ujednání.) Zejména koncept účetní metody koupě, resp. obecné účetní metody akvizice je spojen s oprávněním k přeceňování při transakci mezi skutečně nezávislými stranami. Je jednou z forem projevu obecného realizačního principu, je také předpokladem trvání podniku v dohledné budoucnosti, uchování podnikové podstaty a dosahování věrného a poctivého zobrazení důsledků operací s podniky v účetnictví, a to i v podobě přeměn obchodních společností.

Literatura:

- [1] Dvořáková, D. (2013): *Finanční účetnictví a výkaznictví podle mezinárodních standardů IFRS*. Brno, Computer Press, 2013.
- [2] Fireš, B. – Zelenka, V. (1997): *Oceňování aktiv a dluhů v účetnictví*. Praha, Management Press, 1997.
- [3] Kovanicová, D. (2005): *Finanční účetnictví – světový koncept*. Praha, Bova Polygon, 2005.

Oceňování a přeceňování při přeměnách (fúzí a rozdělování) obchodních společností a družstev v účetnictví v České republice

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

S přeceňováním při přeměnách ve formě fúze nebo rozdělení vystupuje problém s uznáním transakce jako koupe. Obchodní právo fúzi nebo rozdělení do nového právního subjektu chápe jako reálnou koupi. Účetnictví vychází z věcné podstaty. Jestliže fúze nebo rozdělení probíhají mezi závislými subjekty, tak nejde o reálnou koupi, akvizici, ale jen o reorganizaci. Pouhá reorganizace při přeměnách neopravňuje k přeceňování čistých aktiv jako celku i jednotlivě.

Klíčová slova: Akvizice; Přeceňování; Reálná hodnota; Fúze; Rozdělení obchodní společnosti; Přeměna; Reorganizace; Čistá aktiva.

The Valuation and Revaluation Issues of Mergers and Spin-Off of Companies and Cooperatives in Financial Accounting in Czech Republic

ABSTRACT

Mergers and spin-offs encounter with a problem of recognizing the transaction as actual purchase. From the commercial law perspective the transaction is always considered as actual purchase while the accounting search for real basis of the case. When the subjects of the transaction are not independent we cannot consider such transaction as real purchase – rather reorganization. Reorganization solely does not justify revaluation of net assets nor the business as a whole.

Key words: Acquisition; Revitalization; Fair value; Merger; Spin-off company; Transformation, Reorganization; Net assets.

JEL classification: M41.